

Examen HAVO

2014

tijdvak 2
woensdag 18 juni
13.30 - 16.30 uur

geschiedenis (pilot)

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 27 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 78 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.
Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Door de tijd heen

De volgende historische beschrijvingen hebben te maken met verdedigingswerken en staan in willekeurige volgorde:

- 1 Bij het begin van de Nederlandse Opstand die leidde tot de stichting van de Republiek, gaf Willem van Oranje opdracht een aarden versterking aan te leggen bij de rede van Texel, de Schans.
- 2 Bisschop Godewald verleende, in ruil voor trouw, stadsrechten aan de stad Utrecht. De stad kreeg hiervoor enkele privileges, zoals het recht om markten te houden en het recht een stadsmuur te bouwen.
- 3 Fort Zeelandia bij Paramaribo werd door de Zeeuwse slavenhandelaars ingericht als steunpunt voor hun schepen in de transatlantische slavenhandel.
- 4 Keizer Hadrianus liet in de Romeinse provincie Brittania een muur bouwen die onderdeel werd van de limes (versterkte grens) van het Romeinse Rijk.
- 5 De volksvergadering van de Griekse stadstaat Athene besloot tot het bouwen van de Lange Muren, een systeem van vestingmuren dat Athene met de haven van Piraeus verbond, om zichzelf tegen aartsvijand Sparta te beschermen.
- 6 Toen de islamitische Moren het huidige Spanje en Portugal veroverden, bouwden zij een groot fort vlakbij Lissabon om het omliggende gebied te beschermen.

- 2p 1 Zet deze zes beschrijvingen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

Een bewering:

Veel prehistorische culturen worden gedateerd aan de hand van potscherven. Deze culturen zijn bijna nooit culturen van jagers en verzamelaars, maar vrijwel altijd van boeren.

- 3p 2 Ondersteun deze bewering door:
- twee redenen te noemen waarom vaak potscherven gebruikt worden voor deze dateringen en
  - aan te geven dat het hierbij (vrijwel altijd) gaat om boerensamenlevingen.

Gebruik bron 1.

Uit deze bron valt op te maken wat de opvatting is van Cassius Dio over het romaniseringsproces en hoe dit het best zou kunnen verlopen.

- 3p **3** Leg dit uit door aan te geven:
- wat het romaniseringsproces inhoudt en
  - welke tactiek bij de romanisering van veroverde volken volgens Cassius Dio het beste gevolgd kan worden en
  - waardoor het romaniseringsproces in Germanië volgens Cassius Dio mislukt.

In 249 vaardigde de Romeinse keizer Gaius Decius een wet uit waarin hij zijn onderdanen verplichtte offers te brengen aan de goden. Iedereen die dit weigerde werd vervolgd. Deze wet werd in de volgende jaren telkens opnieuw afgekondigd.

Je kunt dit zien als een bewijs voor de groei van het christendom.

- 3p **4** Leg uit welke redenering je daarbij volgt.

De middeleeuwen

Gebruik bron 2 en 3.

In het jaar 711 vallen islamitische veroveraars vanuit Noord-Afrika Spanje binnen. Spanje wordt in die tijd beheerst door de Visigoten, een Germaans volk. Binnen enkele jaren hebben de moslims het grootste gedeelte van het land onder controle.

- 4p **5** Ontleen aan elk van beide bronnen een verklaring voor het hoge tempo waarin de moslimlegers Spanje veroveren.

In de late middeleeuwen kwam het vaak voor dat een vorst, na zijn troonsbestijging, met een feestelijke intocht werd verwelkomd door de burgers van een stad in zijn rijk.

Bij zulke intochten legden de burgers een eed van trouw af aan de vorst. Op zijn beurt beloofde de vorst plechtig de rechten en privileges van de burgers te zullen respecteren.

- 3p **6** Leg uit dat dit soort intochten passen bij twee kenmerkende aspecten uit de late middeleeuwen, maar ook aansluiten bij het feodalisme uit de vroege middeleeuwen.

Gebruik bron 4.

Met deze wet wil Lodewijk de Beier een conflict in zijn tijd in zijn voordeel oplossen.

- 2p **7** Leg met deze wet uit welk conflict dit was.

Vroegmoderne tijd

Gebruik bron 5.

Een bewering:

De ideeën van Robert Hooke dragen bij aan het ontstaan van de wetenschappelijke revolutie van de zeventiende eeuw **en** aan het ontstaan van de Verlichting in de achttiende eeuw.

2p **8** Leg beide delen van deze bewering uit.

Gebruik bron 6.

In deze brief portretteert Frederik van Pruisen koning Lodewijk XIV van Frankrijk als een absoluut vorst en zichzelf als een verlicht vorst.

4p **9** Leg dit uit door:

- een kenmerk van het absolutisme te noemen en
- aan te geven hoe dit kenmerk terugkomt in de beschrijving van Lodewijk XIV en
- een kenmerk van de Verlichting te noemen en
- aan te geven hoe dit kenmerk terugkomt in de ideeën van Frederik van Pruisen.

Gebruik bron 7.

Deze declaratie past bij het gedachtegoed van de democratische revoluties in die tijd.

2p **10** Toon dit aan.

Gebruik bron 7.

In hun declaratie verwijzen de revolutionairen naar het ontstaan van de Republiek.

2p **11** Leg uit waarom zij deze vergelijking maken.

Door de tijd heen

Deze zes schilders met hun kunstwerken staan in willekeurige volgorde:

- 1 In *De dood van Marat* werd deze revolutionair door Jacques-Louis David vereeuwigd als een martelaar die stierf voor de idealen van de Franse Revolutie.
- 2 Met *Het straatje* schilderde Johannes Vermeer een weergave van de eigen leefwereld van de burgers van de Republiek.
- 3 Met zijn schilderij *De Vrijheid leidt het volk* interpreteerde François Delacroix de volksopstand van de Franse burgerij op een nationalistische manier.
- 4 Pablo Picasso schilderde *Guernica* als protest tegen het fascisme naar aanleiding van het bombardement op deze Spaanse stad.
- 5 Piet Mondriaan schilderde *Victory Boogie Woogie* tijdens zijn verblijf in New York, waar hij naartoe was gegaan om de Duitse bezetting van Nederland te ontlopen.
- 6 Sandro Botticelli sloot aan bij de herleving van de belangstelling voor de klassieke oudheid in zijn tijd, door zijn schilderij *De Geboorte van Venus*, een thema uit de Griekse mythologie.

- 2p 12 Zet deze zes kunstwerken in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Moderne tijd

In 1858 werd door de gemeenteraad van Londen besloten tot de aanleg van een nieuw rioolstelsel. Aanleiding hiervoor waren klachten over de stank en de vervuiling van het water van de Theems (die door Londen stroomt) en het ernstig vervuilde drinkwater.

- 4p 13 Leg uit dat dit besluit paste bij twee kenmerkende aspecten van de negentiende eeuw.

In 1888 werd Wilhelm II keizer van het Duitse Rijk. Dit zorgde voor een verandering in de buitenlandse politiek van het keizerrijk.

- 2p 14 Geef aan:
- wat de kern van de buitenlandse politiek tot dan toe was geweest en
  - welke verandering in de buitenlandse politiek Wilhelm II in gang zette.

Gebruik bron 8.

Volgens een historicus past deze bron bij de Duitse vorm van modern imperialisme.

- 3p 15 Ondersteun zijn bewering door:
- aan te geven hoe het Duitse imperialisme genoemd wordt en
  - uit te leggen dat deze bron bij het modern imperialisme past.

Over de Slag bij de Marne kun je zeggen dat het een begin was van de uiteindelijke Duitse nederlaag in de Eerste Wereldoorlog.

2p **16** Leg dit uit.

In de Vrede van Versailles wordt Duitsland verplicht herstelbetalingen aan de Geallieerden te doen. De betalingen hadden het volgende verloop:

- 1 In 1923 werd de betaling tijdelijk gestaakt.
- 2 In 1924 werden de betalingen hervat.
- 3 In 1930 werd de betaling tijdelijk gestaakt.
- 4 In 1933 werd de betaling definitief gestaakt.

4p **17** Geef bij elk gegeven de daarbij passende verklaring.

Op 23 september 1933 stak Adolf Hitler bij Frankfurt symbolisch de eerste spade in de grond als startsein voor de aanleg van een modern net van autowegen in Duitsland. Er werden daarbij 720 werklozen aan het werk gezet. Na een jaar werkten er meer dan 250.000 arbeiders aan de wegebouw. Tussen 1933 en 1941 legden ze meer dan 4.000 kilometer autoweg aan.

Hierbij past de volgende bewering:

De wegebouw ondersteunde zowel de binnenlandse als de buitenlandse politieke koers van Hitler.

4p **18** Leg dit voor beide uit.

Gebruik bron 9.

Tekenaar David Low geeft in deze prent een mening weer over de buitenlandse politiek van Groot-Brittannië (en Frankrijk) in 1938.

3p **19** Toon dit aan door aan te geven:

- welke buitenlandse politiek van Engeland (en Frankrijk) in de prent wordt weergegeven en
- (met een verwijzing naar de bron) welke kritiek de tekenaar weergeeft op dit beleid.

Gebruik bron 10.

Deze gebeurtenis past bij het totalitaire karakter van de nazi-ideologie.

2p **20** Leg dit uit.

Op 25 en 26 februari 1941 werd door communisten in Amsterdam de Februaristaking georganiseerd. De staking was een protest tegen de anti-Joodse maatregelen van de Duitse bezetter.

Voor zover bekend is er slechts één foto gemaakt van deze staking.

2p **21** Geef een reden waarom de stakers publicatie van foto's van de staking wilden voorkomen **en** een reden waarom de Duitse bezetters niet wilden dat er foto's van de staking gepubliceerd werden.

Gebruik bron 11.

Uit dit artikel blijkt dat de Marshallhulp de economische en politieke positie van de Verenigde Staten moest veiligstellen.

- 4p **22** Leg uit, door aan te geven:
- welk economisch probleem er voor de Verenigde Staten bestaat en welke oplossing het Marshallplan daarvoor biedt en
  - welk politiek probleem er in Europa bestaat en welke oplossing het Marshallplan daarvoor biedt.

Gebruik bron 11.

Alger Hiss wordt in 1950 beschuldigd van spionage voor de Sovjet-Unie, onder andere op grond van dit artikel.

- 3p **23** Geef aan:
- dat de beschuldiging past bij de politieke sfeer in die tijd in de Verenigde Staten en
  - waardoor de aanklagers de inhoud van dit artikel konden gebruiken bij hun aanklacht en
  - wat de verdediging van Hiss tegen de aanklacht kan inbrengen.

Gebruik bron 12.

Behrendt laat met zijn prent zowel kritiek op de Sovjet-Unie als op het Westen zien.

- 5p **24** Licht dit toe door:
- aan te geven welke kritiek Behrendt op de Sovjet-Unie weergeeft en hoe hij dat in de prent laat zien en
  - aan te geven welke kritiek Behrendt op het Westen weergeeft en hoe hij dat in de prent laat zien en
  - (zonder bron) een verklaring te geven voor de houding van het Westen.

Gebruik bron 13.

Deze bron is illustratief voor het buitenlandse beleid van Chroesjtsjov.

- 2p **25** Leg dit uit.

Chroesjtsjov week in de Cubacrisis af van zijn buitenlands-politieke beleid.

- 2p **26** Leg dit uit.

Gebruik bron 14.

Bij deze bron kun je vaststellen dat:

- 1 de keuze die de grenswachten maken past bij het loslaten van de Brezjnevdoctrine en
- 2 de 'Paneuropese picknick' heeft bijgedragen aan de val van de Muur.

- 4p **27** Leg beide beweringen uit.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.